

36. PRECARIETAT I PROSPERITAT

En completar cent anys

En contrast amb la precarietat que havia caracteritzat la parròquia de Robines vers el 1250*, com podem caracteritzar la vila de Binissalem cent anys més tard, ben començat el seu segon segle, vers l'any 1350? Quedava sols la memòria dels dispersats nuclis, cadascun d'un grapat de cases esquitxades entre grans extensions de garriga i ocasionals camps de cultiu o vinyes, amb la petita església al costat d'un camí.

Ara és una vila pròspera *de fet i de iure* amb infraestructures i institucions municipals pròpies. La població és d'unes 1.500 a 1.600 persones, amb una concentració notable al centre urbà al voltant de 'la Plassa'; 'la plaça de Beniçalem'. Un nombre significant de veïns estan repartits a la cavalleria de Lloseta i Aiamans, seu del pugnaç baró Togores; amb una tercera concentració a Robines, el barri prop la inadequada església primitiva que prest serà abandonada en favor d'un nou temple a Binissalem.

Tenim un testimoni de la potència econòmica relativa de la vila en un document de l'any 1356, citat per Antoni Pons Pastor (1970, p.64). Per carència de blat s'havien d'enviar naus a cercar subministres i "se notificaba a los jurados y prohombres forenses la cantidad con que debían subvenir la presente necesidad según el siguiente canon [...]". A continuació segueix una relació de 28 viles amb la quantitat taxada a cadascuna. La suma més alta és d'Inca: 133 lliures, seguida

Un comerciant pròsper mostra les seves mercaderies i el seu moneder ple. [Fig. 265]

per Sóller: 68 ll., Pollença: 64 ll., Sineu: 56 ll., Manacor i Bellver: 55 ll. i, en sisè lloc, Rubines, amb 32 lliures, seguit per Muro i Selva amb 30 ll. cadascuna. Destaca el poc pes de les viles més properes de l'antiga Canarrossa, com Sencelles: 17 ll., Alaró: 14 ll. i Santa Maria del Camí: 11 ll. i 10 sous.

La universitat

No havien desaparegut els nuclis menors, com Pedaç, Alcudieta o Biniagual, ni les possessions rurals de cavallers, de l'església

(*)

La parròquia fou reconeguda pel papa el 1248.

Una representació d'amistat i bones relacions entre artesans i comerciants. Cadascun porta les seves eines emblemàtiques, com si fos un escut. [Fig. 266]

(*)
Universitat és un concepte molt emprat a l'edat mitjana, quan significava un grup de persones legalment reconegut com a una unitat. No és el que en diem avui 'l'ajuntament'; és el grup format per la població sencera o, almenys, els homes lliures.

o de ciutadans. La referència política i legal però, era la *Universitat de la Vila**, amb el batle reial al cap. En el segle XIV aquest conjunt era massa nombrós per articular-se directament, i ho feien a través de representants: els prohoms, els consellers i els quatre jurats; tots gent de la vila.

Podem seguir l'evolució d'aquesta universitat i les seves relacions amb les autoritats de l'illa a través dels documents que ho il·lustren. Setanta anys enrere, el novembre de l'any 1285, el primer acte del conjunt que tenim documentat havia congregat vint homes o prohoms, nou testimonis i un notari "[...] tots habitants de la parròquia de Santa Maria de Rubines, amb consentiment d'altres prohoms elegeixen síndics i procuradors que han d'anar a prestar jurament de fidelitat al rei Alfons [...]" (RRV1).

Els síndics nomenats a prestar jurament foren quatre.

Saltem quasi seixanta anys més tard, el juny de 1343, la universitat es reuniria amb un motiu similar, "Congregada la Universitat de la parròquia de Santa Maria de Rubines a la

plaza vora l'església, lloc acostumat de celebrar consell, elegiren els síndics que havien d'anar a retre homenatge de fidelitat al rei Pere en el castell reial de Ciutat [...]" (RRV2 p. 13).

Hi havia nou representants o síndics elegits: cinc de la vila de Binissalem, un d'Alcudieta, un de Lloseta, un d'Hiamans i un de Beniagol. Robines era inclòs a Binissalem.

El mercat

El desembre de l'any 1341, "[...] el Rei va concedir a la Universitat de Benissalem que tengués mercat un dia a la setmana" (RRV2, p. 12); però s'ha de suposar que ja hi havia un mercat 'informal' des de feia molts anys a la plaça. El Catedràtic Llabrés ha dit, "Las cinco o seis calles que desembocan en dicha plaza dan clara idea de su antigua importancia que debía datar de la dominación sarracena. El mercado allí establecido debe ser remotísimo (?) y de importancia en los siglos medios" (fulls solts al *Recull de Notícies...*).

Un mercat en una cruïlla de camins probablement fou el principi de l'assentament de Binissalem. La forma física original ho suggereix: una petita concentració amb camins que radiava al nord, nord-oest, est i sud.

Un mercat és una institució important, un lloc on es relacionen persones i es venen productes, un portal pel qual podien entrar noves idees, un lloc per tractar temes d'interès comú. Aquí solia acudir tothom, tant amb propòsits concrets com amb set de contacte humà. El dia del mercat era quan la gent fixava contractes i feia transaccions, el moment de trobada entre pobladors i els de fora del poble. En aquest dia se celebraven els judicis, actes que fan patent l'autoritat del govern reial. Un mercat oficial, designat directament pel rei, destaca entre el cúmul de detalls de com, a poc a poc, s'ha creat la vila. Sembla que hi havia un edifici del mercat aleshores, potser un porxo o galeria.

Binissalem continuava endavant

A l'agrupació de les viles, el 1384, les viles foranes foren classificades com, "... parròquies majors, mijanes i les pus sotils. Como parroquias majors figuran: Inca, Pollensa, Sóller, Alcúdia, Muro, Sineu, Manacor, Lluicmajor, Selva i Rubines" (Pau Cateura, 1982 p 191).

És la primera vegada que Binissalem ascendí a la primera categoria urbana, abans sempre havia estat en el grup de mitjanes. Si era 'una parròquia major'* no fou per la seva extensió; en àrea fou la penúltima de 33 viles. Si l'agrupació fos demogràfica, tampoc no destacava Binissalem per la seva població; amb la mateixa classificació que Manacor o Lluicmajor, s'ha estimat

El mercat setmanal vers el 1400. Llevat dels animals, no dista gaire d'un mercat d'avui. [Fig. 267]

que Binissalem tenia fins a mil habitants menys. Era, idò, la seva potència econòmica, un factor de creació humana, el que la propulsava a destacar.

A la parròquia

Les rendes de l'església eren igualment altes i tan valorada fou la rectoria de Binissalem que hi havia pugnes per ocupar-la: "1348, 4 maig. Berenguer Serradell prevere va aconseguir gràcia del Papa i acceptà l'església de Robines que era vacant per defunció del rector Murrull. Però algunes persones no volen el nou rector, mostrant-li les armes" (RRV2, p. 15).

Se suposa que el prevere s'havia espantat perquè dos mesos més tard, "1348 16 juliol. Arnau de ses Oliveres de Robines reconeix a Pere Artal, rector de Rubines, li ha pagat 110 lliures, preu d'un esclau anomenat Assen i una esclava anomenada Jacomina" (RRV2, p. 16).

Al 1367 "18 desembre.- Bernat Alegre prevere exposa que el rector sia greument malalt i a punt de

(*)
Encara que ser 'major' aportava més veu en els òrgans governamentals, també podia atreure més l'atenció de les autoritats recaptatòries.

Una fira anual de la llana on l'activitat econòmica principal tracta d'ovelles i de llana. Les parades són muntades, com avui, al centre urbà, i l'empresa compta amb la benedicció del bisbe. [Fig. 268]

Desacord entre clergues sobre una excomunió, l'any 1076. En aquest dibuix, el papa Gregori VII discuteix amb els seus arquebisbes. Ell porta una ploma per signar l'ordre. [Fig. 269]

morir i ell és "expectant en la rectoria" i la vol quan sia mort el rector" (RRV2, p. 22).

Evidentment el rector es recuperà, perquè el 1372, Pere Artal, rector de Robines fou acusat de simonia, concubinatge i absentisme (Vegeu el capítol 41, "Clero parroquial" per detalls). Amb la prosperitat afloren també els conflictes, el desafiaments a l'autoritat i la corrupció.

És possible que durant tot el segle XIV el rector encara visqués a Robines i que encara s'enterrassin morts al cementiri rural mentre l'església mateix s'havia mudat vers 1370. Potser, també, que per tradició encara se celebrassin festes a la plaça vora l'església vella.

La fi d'una edat d'or?

Si la primera meitat del segle XIV fou l'edat daurada, quan els elements de la vida municipal s'apropaven a l'harmonia que resultava d'un llarg període de creixement, tant l'estabilitat com el creixement no podien durar eternament. Les causes del canvi eren econòmiques en el fons, però sembla que la convivència dels vilatans el primer element en patir, compromès per la bandositat i la incivilitat. Ho suggereix el fet que alguns pobladors sol·licitaven permís per portar armes de nit, passat la *toca del lladre* de les campanes.

Diu Robert Fossier, que la violència "Es un rasgo que se relaciona siempre con lo medieval y, desgraciadamente, esta vez sí está totalmente justificado" (2007, p. 276).

Ell ho desglossa així, "Existe, en primer lugar, una gran violencia verbal" (2007, p. 277); insults que fan referència a l'honor o al sexe, de malediccions i gestos desafiadors, escopetades, empentes. Ell continua dient que les venjances foren freqüents i per norma es recorria a les armes i amb freqüència la injúria i la venjança s'heretaven de generació en generació.

Una disputa sobre un joc de naips acaba en violència. [Fig. 270]

A la segona meitat del segle XIV, les notícies que tenim de delats de sang augmentaren. A més dels crims contra particulars, almenys dos saigs foren assassinats: Arnau Gaia el 1388 i Nicolau Figuera el 1403. Ambdues famílies eren conegudes a la vila, eren veïnes. El saig fou l'oficial municipal menys popular, però assassinar-lo és simptomàtic d'un vertader malestar. Hi ha un fet que no podem oblidar; Barbara Tuchman ens recorda que el comportament infantil notat en persones a l'edat mitjana, amb la incapacitat marcada de reprimir-se i de seguir qualsevol impuls, podia haver estat degut al fet que la majoria de la societat activa era molt jove en anys. Hi ha càlculs que fins a la meitat de la població tenia menys de vint-i-un anys, i una tercera part, menys de catorze (traducció de *A Distant Mirror*, 1978, p. 52).

Les característiques generals del comportament ajuden a il·luminar el procés,

mentre les causes de la crisi radicaven en el descens d'ingressos mercantils a Ciutat que havia començat ja abans i agreujà els desastres naturals: la fam i les epidèmies, al món rural.

Segons un article al BSAL de Josep Fc. López Bonet (1983, p. 403) "Això implica el creure en un increment de la pressió sobre l'àrea rural, més que una crisi de subsistències com a única explicació de la decadència econòmica."

En conseqüència, "Es detecta un creixement de la inestabilitat social amb tendència cap a una crisi finisecular: Mitja anual de composicions i condenacions 1317-1341 343 ll. Mitja anual de composicions i condenacions 1343 - 1396 537 ll. és a dir, un increment d'un 56'56%" (1983, p. 403).

Així, les estadístiques indiquen "un increment de 56'56%" en les quantitats mitjanes recaptades pel procurador reial en concepte de multes pagades per la comissió de crims de sang a la segona meitat del segle XIV.

Potser la revolta camperola més famosa del segle XIV, *la Grande Jacquerie*, convulsà el nord de França, el 1358. Després que grups de pagesos i mercenaris saquejassin castells i possessions i assassinassin famílies senyorials senceres, uns 20.000 pagesos foren sentenciats a mort. [Fig. 271]

Mentre els delinqüents més pobres anaven a la presó, tots els que s'ho podien permetre pagaven una composició. Per un assassinat la multa podia ser de 200 ll. Potser una part de l'increment recaptat representava la pujada de la tarifa enlloc d'un increment del nombre de delictes.

Que la deterioració de la bona convivència, notada a la segona meitat del segle XIV, fou generalitzada, és confirmat per les dades de tot Europa. A partir de 1350 hi hagué un abrupte declivi de la població, la prosperitat, l'esperança de vida i les relacions satisfactòries entre les diferents classes; per anomenar alguns aspectes del mal.

Sembla que els problemes a Binissalem eren mínims al principi del període; es nota una fi del creixement de la població i una disminució del sentit de benestar; núvols, més que tempestes, en els anys que tractem aquí. L'estancament demogràfic durà fins al segle XVI, mentre que les tensions que conduïren a les revoltes importants de

la pagesia el segle XV suggereixen que l'equilibri econòmic fallava.

La batalla de Binissalem

Tan sols el 1434 trobam la història d'un cas concret, encara que no gaire clar. Està contat per Gabriel Llompart a *La Batalla de Binissalem*, que narra el combat de dues bandositats, els *de Pere Noguera* i *de A. Esteve*. S'hi involucraren unes 35 o 40 persones i hi hagué dos morts i uns quants ferits. L'investigador no pogué identificar la causa de tanta rancúnia, "*Consta sólo que era cosa vieja y que ya se habían reconciliado antes al menos una vez. Parece, por otra parte, que se trataba de problemas de relaciones familiares*" (p.3).

Males relacions personals podien, al final, dividir una població perquè un bandejat estava perseguit per llei i tothom

que l'ajudés podia ser castigat igual com ell. Continua el Pare Llompart, "[...] a la altura del mes de agosto de 1434 estaban formadas dos partidas de bandejats, las cuales campaban por sus respetos por el término de Binissalem y por los ayuntamientos colindantes" (p.3).

"La existencia de dichas partidas supone, pues, automáticamente, la presencia secreta de un grupo de parientes y amigos que cuidan de facilitarles víveres, armas y recursos para mantener su vagarosa

peregrinación. [...] nuestro documento habla de un grupo de afines a los bandejats que salieron de la villa para ayudarles en la batalla [...] de hecho buena parte de la población estaba a favor de una u otra partida. Incluido el batle. [...].

En el fondo, la misma batalla tuvo lugar por traición (barataria) de algunos habitantes influyentes que podían haberla evitado. No sólo no lo evitaron, sino que la atizaron" (p. 4).

FONTS CITADES

- _ Antoni Pons Pastor, *Historia de Mallorca*, tom V, 1970
- _ RRV1
- _ RRV2
- _ Gabriel Llabrés Quintana, fulls solts al *Recull de Notícies*
- _ Pau Cateura, *Política y Finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*, 1982
- _ Robert Fossier, *Gente de la Edad Media*, 2008
- _ Barbara Tuchman, *A Distant Mirror, the Calamitous 14th Century*, 1978
- _ Josep Fc. López Bonet, "L'Estudi del delme recaudat per la Procuració Reial de Mallorca en el segle XIV i el seu interès respecte a l'aproximació a la conjuntura agrària", *BSAL* 39 (2), 1983
- _ Gabriel Llompart, *La Batalla de Binissalem (1434)*, 1988

FIGURES CREANT BINISALEM. CAPÍTOL 36

- [265] Retrat de Peter Neumeister de Nuremberg (vers el 1450?), aleman, *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung*
- [266] "Wizards and workers of different professions. XV century", pintura sense font, segle XV, <http://ukrmap.su/en-wh7/435.html>
- [267] Maître de la Cité des Dames, il·lustració de *Le Chevalier errante*, (1400-1405) França, Bibliothèque Nationale de France, Paris
- [268] "*La foire du Lendit se tient en juin lors du pèlerinage vers les reliques de saint Denis. Des tentes sont dressées et l'évêque de Paris bénit les marchands qui viennent de toute l'Europe du Nord*", Bibliothèque Nationale de France, Paris
- [269] *Cronica de Ottone di Freising*, segle XII, <http://cache-media.britannica.com/eb-media/17/19617-004-05044533.jpg>
- [270] Adriaen Brouwer, (vers el 1630) sud Països Baixos, Wikipedia. org
- [271] *Chroniques de France ou de St Denis* (després de 1380) Paris, França, Royal 20 C VII, The British Library

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.